

د دیالکتیک ماتریالیزم اور تاریخی ماتریالیزم پہ اجماع

ی . و . ستالین
ژباړه: فرهاد ویاړ

د دیالکتیک ماتریالیزم او تاریخي ماتریالیزم په اړه
لیکوال: ی.و. ستالین
ژباړه: فرهاد ویاړ
خپرندویه: سیند خپرندویه
وبلاگ: ketabtoon.blogspot.com

د دیالکتیک ماتریالیزم او تاریخي ماتریالیزم په اړه

ی. و. ستالین

ژباړه: فرهاد ویاړ

دیالکتیک ماتریالیزم د مارکسیستي - لنینیستي ګوند نړۍ لید دی. دا نړۍ لید د دې لپاره دیالکتیک ماتریالیزم نومول کيږي چې د طبیعت پدیدو ته یې د پاملرنې ډول او د دې پدیدو د څیړنې او د پوهیدنې ډول یې **دیالکتیکي** دی، خو د طبیعت د پدیدو په اړه یې تفسیر او له دې پدیدو څخه استنباط او تیوري یې **ماتریالیستي** ده.

تاریخي ماتریالیزم، د ټولنیز ژوندانه د ارزونې ډګر ته د دیالکتیک ماتریالیزم د اصولو پراخوالی، پر ټولنیز ژوندانه د دیالکتیک ماتریالیزم د اصولو تطبیق او د ټولنې او د هغه د تاریخ ارزونه ده.

مارکس او انگلس د خپل دیالکتیک د ډول د توصیفولو لپاره معمولاً هګل ته، د هغه فیلسوف په توګه چې د دیالکتیک بنسټیزې ځانګړنې یې فرموله کړې، استاد کاوه، خو نباید داسې وانګیرل شي چې د مارکس او انگلس دیالکتیک کې مې هماغه د هګل دیالکتیک دی. حقیقت دا دی چې مارکس او انگلس د هګل دیالکتیک «معقوله هسته» اخیستی، ایده ییستي پوستکی ورته لیرې اچولی او بیا یې دیالکتیک ته لا زیات پراخوالی او پراختیا ورکړې او هغه یې پر نننۍ علمي بڼه بدل کړې دی.

مارکس وايي:

«زما دیالکتیکي متود نه یوازې په بنسټ کې د هګل له متود سره فرق لري، بلکې مستقیماً د هغه د دیالکتیک متضاد دی. د هګل په باور؛ فکر، چې هغه یې د اند تر نوم لاندې آن یو خپلواکه ذات ګڼي، د واقعي نړۍ زیږونکی دی، او د هغه په باور واقعي نړۍ د اند او فکر یو انعکاس دی، په داسې حال کې چې زما په فکر؛ اند له هغې مادې پرته چې د انسان ماغزو ته انتقال شوی او په هغه کې یې بڼه بدله شوی ده، کوم بل څه نه دی.» (کارل مارکس، کپیتال، پاییزه، لومړۍ ټوک، دویم آلماني چاپ).

مارکس او انگلس د خپل ماتریالیزم د توصیفولو لپاره معمولاً فویرباخ ته هم د هغه فیلسوف په توګه چې د ماتریالیزم حقه حقوق یې په ځای کړي دي، استاد کوي. خو نباید داسې وانګیرل شي چې د مارکس او انگلس ماتریالیزم کې مې د فویرباخ ماتریالیزم دی. مارکس او انگلس په حقیقت کې د فویرباخ د ماتریالیزم «اصلي هسته» اخیستی، د هغې ایده ییستي او مذهبي او اخلاقي اضافي شیان یې لیرې اچولي او د هغه ماتریالیزم ته یې بیا هم پراختیا ورکړې او د فلسفي ماتریالیزم او علمي تیوري تر کچې یې رسولی دی. څرنگه چې پوهیږو، فویرباخ چې په خپله اساساً یو ماتریالیست وو خو بیا هم د ځان لپاره د ماتریالیست له نومولو سره مخالف وو. انگلس په کراتو ویلي دي چې فویرباخ «سره له دې چې اصولاً ماتریالیست دی، خو لا د ایده ییستي زړو لومو څخه خلاص شوی نه دی او همدا چې د هغه دیني، فلسفي او اخلاقي تیوري ګانې مطالعه کړو، حقیقي ایده الیزم یې موږ ته په ډاګه کیږي.» (ک. مارکس او ف. انگلس، ۱۴ ټوک، ۶۵۲ - ۶۵۴ مخ، روسي چاپ).

د دیالکتیک کلمه د یوناني «ډیالګو» کلمې څخه رېښه اخیستی چې مانا یې مرکه او مباحثه ده. په تیرو وختونو کې دیالکتیک د هغه علم نوم وو چې په پوهیدلو سره به یې د سیال د دلایلو تناقضات ښکاره کول، حقایق به یې موندل او پر هغې به برلاسي کیدل. ځینې لرغوني فیلسوفان باورمن ول چې په فکرونو کې د تناقضاتو موندنه او د متضادو اندونو مخامخ کیدنه، د حقیقت د کشفولو تر ټولو غوره وسیله ده. د دیالکتیکي اصولو پر بنسټ، د تفکر لړۍ وروسته په طبیعي

پدېدو کې هم ورگډه او د طبیعت د پیژندنې په دیالکتیکي متود بدله شوه چې له مخې یې د طبیعت ټولې پدیدې په دایمي ډول متحرکې او متغیرې دي او طبیعي بدلونونه، په طبیعت کې د متضادو ځواکونو د متقابل عمل پایله ګڼل کیږي. د دیالکتیک اساس په مستقیم ډول د متافیزیک په مخالفې خوا کې ځای لري.

۱- مارکسیستي دیالکتیکي متد لاندیني بنسټیزې ځانګړنې لري:

(الف) دیالکتیک، د متافیزیک په خلاف؛ طبیعت د اشیاءو او پدیدو هغه ناڅاپي ټولګه نه ګڼي چې له یو بل نه جلا او منفرد او له یو بل سره کوم تړاو ونلري؛ بلکې، طبیعت د اشیاءو او پدیدو هغه ټولګه او واحد ګڼي چې له یو بل سره ارګانیکې اړیکې لري، یو له بل سره تړاو لري او د یو بل مشروط ګڼل کیږي.

نو د دیالکتیک متود باورمن دی چې په طبیعت کې یوه پدیده هم، په منفرد او د هغه د چاپیریال د نورو پدیدو سره د اړیکو له پام نیونې پرته کوم مفهوم نشي درلودی. ځکه که د طبیعت په هره برخه کې پدیدې د چاپیریال له شرایطو پرته په پام کې ونیول شي، په بی معنی شني بدلیري او برخلاف که چیرې د یوې پدیدې نه جلا کیدونکې اړیکې د هغې د خپل چاپیریال د محدودو شرایطو تر څنګ د نورو ګاونډیو پدیدو سره هم په پام کې ونیسو، پدیده مفهوم پیدا کوي او موږ کولای شوو هغه توضیح کړو.

(ب) دیالکتیک، د متافیزیک په خلاف چې طبیعت په آرامتیا، رکود او په نه بدلیدونکي سکون کې ګوري؛ طبیعت په حرکت، دوامداره بدلون، پرمختګ او د دایمي نوی کیدنې په حالت کې ویني؛ چې تل په کې یو شنی رامنځته کیږي، پرمختګ کوي او یو بل شنی وروست او له منځه ځي.

نو د دیالکتیک متود ایجابوي چې پدیدې نه یوازې د متقابلې اړیکو او پر یو بل د مشروطیدنې له اړخه، بلکې باید د حرکت، بدلون، پرمختګ، پیدایښت او زوال له اړخه هم په پام کې ونیول شي.

د دیالکتیک متود لپاره هغه شیان چې دا وخت پیاوړي ښکاري خو د زوال او نابودۍ بهیر وهي لومړیتوب نلري، بلکې هغه شیان اهمیت لري چې رامنځته کیږي او پرمختګ کوي؛ که څه هم دا وخت ضعیفه ښکاره شي؛ ځکه دیالکتیکي متود هغه شیان نه ماتیدونکي ګڼي چې رامنځته کیږي او پرمختګ کوي.

انګلس وایي:

«د طبیعت ټول شیان؛ له کوچني څخه تر لوی پورې، د شګې له دانې څخه تر لمر پورې، له پروتیسټ (لومړنی ژوندی سلول - ی. ستالین) څخه تر انسان پورې، په دایمي پیدایښت او زوال، نه غوځیدونکي بهیر او دوامداره خوځښت او بدلون کې دي.» (ک. مارکس او ف. انګلس، ۱۴ ټوک، ۴۸۴ مخ).

(ج) دیالکتیک، د متافیزیک په خلاف د تکامل بهیر د ودې او پرمختیا هغه ساده بهیر نه ګڼي چې په کې کمی بدلونونه په کیفی بدلونونو وانه وړي، بلکې هغه تکامل یې ګڼي چې په کې کم اهمیت او پټ کمی بدلونونه په ښکاره او بنسټیزه کیفی بدلونونو اوږي. د دیالکتیک متود باور لري چې په دې بهیر کې کیفی بدلونونه ورو ورو نه، بلکې چټک او ناڅاپه تر سره کیږي او یو ځلي له یو حالت څخه بل حالت ته اوږي، د دې بدلونونو حدوث تصادفي نه دی بلکې یو قانوني بنسټ لري او د نامحسوسه او تدریجي کمی بدلونونو د تراکم په پایله کې رامنځ ته کیږي.

له دې امله دیالکتیکي متود، د تکامل بهیر هغه دوراني حرکت نه ګڼي چې د تیرو پړاونو تکرار وي، بلکې هغه بهیر یې ګڼي چې مخ په وړاندې او صعودي حالت لري، د مخکني کیفی حالت څخه نوي کیفی حالت ته اوږي، له بسیط څخه مرکب او له ټیټوالي څخه لوړوالي ته حرکت کوي.

انګلس وایي:

«طبیعت، د دیالکتیک معیار او د محک ډبره ده او نوي طبیعي علومو د دې آزمایښت لپاره فوق العاده شتمنې وسیلې او مواد، چې هره ورځ زیاتیري، چمتو کړي او په دې ډول ثابتوي چې بالاخره د طبیعت ټول شیان نه په متافیزیکي، بلکې په دیالکتیکي ډول تر سره کیږي. طبیعت، په یوه او مکرره توګه پر یوې دایرې حرکت نه کوي او وهلې لاره له

سره نه نيسي، بلکې يو حقيقي تاريخ لري چې شا ته يې پريږدي. دلته بايد له ټولو زيات له داروين څخه يادونه وکړو چې اثبات يې کړه - چې اوسنی ټوله ارگانيکه نړۍ له بوټو او ژويو څخه تر انسان پورې د تکاملي بهير محصول دی او د تکامل دې بهير ميليونونو کلونه دوام درلودلی - چې په دې اثبات سره يې متافيزيکي نظريې ته سخت ځوزار ورکړ. (ک. مارکس او ف. انگلس، ۱۴ ټوک، ۲۳ مخ).

انگلس، د دياالکتیکي تکامل، چې له کمي بدلون څخه کيفي بدلون ته اوښتل دي، د توصيفولو په ترڅ کې داسې وايي:

«په فيزيک کې... د هر بدلون څخه منظور له کميت څخه کيفيت ته ليرديدنه او په ورته وخت کې د حرکت د هغې کچې کمي تغيير دی چې يا په خپله جسم او ذات کې وي او يا هم هغه ته وارد شوی وي. مثلاً په شروع کې د اوبو د حرارت درجه د اوبو په خوتيدو کې کومه اغيزه نلري، خو که چيرې حرارت ډير يا کم کړو داسې شيبه رارسيري چې د اوبو ذرې په يو حالت کې په بخار او په بل حالت کې په کنگل بدليږي.... او همدا ډول د الکټريکي بهير حدافله اندازه لازمه ده چې د پلانين يو مفتول روښانه او ولگوي، په همدې ډول هر فلز د ذوب کيدو لپاره د حرارت ځانگړې درجې ته اړتيا لري، يا دا چې هره مايع، د يوه معلوم فشار لاندې، يو ځانگړی ټکی لري چې په دغه ټکي کې کنگل کيږي او يا تر هغه ځای پورې چې مونږ وکړای شوو ورته لازم حرارت برابر کړو، جوشيري. او بالاخره د هر گاز لپاره د فشار ځانگړې درجه موجوده ده چې په دغه درجه کې کولای شوو د فشار او برودت د معينو شرايطو لاندې دغه گاز په مايع بدل کړو.... هغه ثابته مقادير چې په فيزيک کې مصطلح دي (هغه ټکي چې په کې يو حالت په بل حالت بدليږي - ی. ستالين) غالباً هغه مهم ټکي دي چې په کې د کمي حرکت ډيرول او کمول (تغييرات)، په يوه جسم کې د کيفي تغيير لامل کيږي او په پايله کې کميت په کيفيت بدليږي.» (ک. مارکس او ف. انگلس، ۱۴ ټوک، ۵۲۷ - ۵۲۸ مخ).

انگلس بيا د کيميا موضوع راخلي او وايي:

«کيميا، کولای شوو د اجسامو د کيفي تغييراتو علم وگڼو چې د کمي ترکيب او تغيير تر اغيزې لاندې رامنځته کيږي. هگل هم په دې مسئلې پوهيدو... د ساري په توگه اکسيجن په پام کې ونيسو: که په يو ماليکول کې د دوو معمولي اتمونو پر ځای درې اتمه اکسيجن کيږدو د ازن په نامه يو نوی جسم رامنځته کيږي چې ښکاره ده چې هم له بوي او هم د فعل او انفعالاتو له پلوه د معمولي اکسيجن سره توپير لري؛ د ازن يا اورلگيد سره د اکسيجن بيلايل نسبتونه خو پريږده چې هر يو يې نوی جسمی جوړوي چې د کيفيت له پلوه د مخکني اجسامو سره بيخي توپير لري!» (ک. مارکس او ف. انگلس، ۱۴ ټوک، ۵۲۸ مخ).

بالاخره انگلس، دورينگ چې هگل يې له ټولو اړخونو رټلی دی او په ورته وخت کې د هگل دا مشهوره قاعده: چې له مړې نړۍ څخه ژوندۍ نړۍ او له غير ارگانيکې نړۍ څخه ارگانيکې نړۍ ته عبور، نوې وضعې ته د اوښتنې په مانا ده؛ په پټه اخيستلې، تنقيدوي او وايي:

«دا کاملاً د سنجش د اړيکو هغه غوټه لرونکی لړۍ ده چې هگل څرگنده کړی وه چې په يوه معين ټکي کې کمي زياتيدنه يا کميدنه، د کيفي جهش لامل کيږي. د ساري په توگه ديو اوبو او د تودو اوبو د خوتکيدنې او کنگل کيدنې ټکي هغه غوټي دي چې په دې غوټو کې له ځانگړي فشار سره نوي حالت رامنځته کيږي او په پايله کې کميت په کيفيت بدليږي.» (هماغه کتاب، ۴۵ - ۴۶ مخ).

د. دياالکتیک، د متافيزيک د اصولو پر خلاف باور لري چې د طبيعت پديدې او اجسام په خپل منځ کې هم تضادونه لري، ځکه چې دا پديدې يو مثبت قطب او يو منفي قطب، يوه تيره او يوه راتلونکي لري؛ ټول داسې عنصرونه لري چې يا د ودې او تکامل په حال کې دي يا د نابودۍ او زوال لاره وهي. د دې تضادونو مبارزه؛ يعنې د پخواني او نوي په منځ کې مبارزه؛ يعنې د هغه چې مري او هغه چې دنيا ته راځي په منځ کې مبارزه او هغه چې له منځه ځي او هغه

چې پرمختګ کوي تر منځ مبارزه؛ د تکامل د بهیر دننني منځپانګه او د کمې تغیراتو کړلیچونه دي چې په کيفي تغیراتو بدلیږي.

له دې امله دیالکتيک متود په دې باور دی چې له ادنی څخه عالي ته د تکامل بهیر؛ د پدیدو د همغږي تکامل او پراختیا نتیجه نه، بلکې برعکس د اشیاء او پدیدو د دننني تضادونو د څرګندیدنې او د همدې تضادونو پر اساس د متضادو تمایلاتو تر منځ د «مبارزې» پایله ده.

لنن وایي:

«دیالکتيک د کليمې په واقعي مانا عبارت دی د اشیاء په منځپانګې کې د تضادونو له پیژندنې څخه.» (لنن «فلسفي یادښتونه» ۲۶۳ مخ، روسي چاپ).

او بیا لیکي:

«تکامل، د تضادونو مبارزه ده» (لنن، ۱۳ ټوک، ۳۱۰ مخ، روسي چاپ)

دا وو د مارکسيستي دیالکتيکي متود د اصلي ځانګړتیاو لټون.

په کاملې آسانتیا پوهیږو چې د ټولنې په تاریخ او په ټولنیز ژوندانه کې د دیالکتيک متود پراخول او د ټولنې په تاریخ او د پرولتاریا د ګوند په عملي فعالیتونو کې یې کارول څومر زیات اهمیت لري.

کله چې په نړۍ کې منفردې او جلا پدیدې نشته او که په رښتیا ټولې پدیدې له یو بل سره تړلي او متقابلاً مشروطې دي، څرګندیږي چې په تاریخ کې د هر ټولنیز رژیم او یا د هر ټولنیز غورځنګ په اړه نباید د ډیرو مورخینو په شان د «ابدي عدالت» یا د بلې دمخه غوره شوې ایدې له مخې قضاوت وکړو، بلکې باید هغه شرایط چې دا رژیم یا ټولنیز غورځنګ یې رامنځته کړي او له هغې سره تړاو لري، په پام کې ونیسو.

ښکاره خبره ده چې په اوسني شرایطو کې د بردګۍ رژیم یو بی مانا او احمقانه او غیر طبعي رژیم دی، خو همدا د بردګۍ رژیم د لومړني کمون د رژیم د پاشیدلو په شرایطو کې کاملاً یوه منطقي او طبعي پدیده وه، ځکه چې دا رژیم د لومړني کمون په پرتله، یو قدم مخې ته وو.

د تزاری حکومت په شرایطو کې د دموکراسۍ پر بنسټ د یوې بورژوايي جمهورۍ د جوړولو او د ۱۹۰۵ کال په روسیه کې د ساري په توګه د بورژوايي ټولنې غوښتنه په بشپړه توګه په ځای او سمه او انقلابي غوښتنه وه، ځکه په هغه وخت کې پانګواله جمهوري یو ګام مخې ته وه. خو په اوسني شرایطو؛ یعنې د سوسیالیستي شوروي د جمهوریتونو د اتحاد په شرایطو کې د یوې بورژوايي جمهوري غوښتنه بی مانا او د انقلاب ضد غوښتنه ده، ځکه داسې یوه جمهوري د شوروي جمهوري په پرتله شاتګ شمیرل کیږي.

ټول شیان د مهال او مکان له شرایطو سره تړاو لري.

ښکاره خبره ده چې د دې شرایطو له پام نیولو پرته، له تاریخي پلوه د ټولنیزو پدیدو ارزول او د تاریخ د علم موجودیت او پرمختګ ناشونی دی، ځکه یوازې دا ډول ارزونه ده چې د تاریخ علم نه پری ږدي په انارشیستي احتمالاتو او بیلابیلو نامعقولو تیرونو باندې واوړي.

او بیا که په رښتیا نړۍ په همیشني حرکت او تکامل کې ده، که واقعاً د ورسته عناصرو نابودي او د نوي زیږیدونکو عناصرونو وده او پرمختګ د تکامل قانون دی، څرګندیږي چې نور د «نه ټکني» ټولنیزو انتظاماتو او د خصوصي مالکیت او زیښاک «ابدي اصول» او د مالکانو څخه د دهقانانو او د پانګوالو څخه د کارګرانو د اطاعت «ابدي نظرونه» معقولیت نلري.

نو دې پایلې ته رسیږو چې سوسیالیستي رژیم کولای شوو د پانګواله رژیم ځایناستی کړو، څرنګه چې د فیوډالیزم رژیم هم په خپل وخت کې په پانګواله رژیم بدل شو.

له دې نتيجه اخلو چې بايد د خپل کار او فعاليت تمرکز د ټولنې پر هغو طبقو وکړو چې نور د ودې او پرمختګ په حال کې نه دي که څه هم دا وخت واکمن او پياوړي وي، بلکې بايد د ټولنې هغو طبقو ته پام وکړو او ورباندې ډډه ووهو چې د پرمختګ په حال کې دي او راتلونکي لري که څه هم نن له پياوړي ځواک څخه برخمن نه وي.

د تيرې پيړۍ په ۱۸۸۰-۱۸۹۰ کلونو کې، په هغه پېر کې چې د ناردونکيانو په وړاندې د مارکسيستانو مبارزې دوام درلود، د روسيې پرولتاريا د منفردو دهقانانو په وړاندې، چې هغه وخت يې د ټولنې اکثريت جوړاوه يو کوچنی اقليت وو، خو دا اقليت د يوې طبقې په توګه د ودې او پرمختګ په حال کې وو. حال دا چې دهقانان د يوې طبقې په توګه د شيندلو په حال کې ول. مارکسيستانو تيروتنه ونکړه چې خپل فعاليت يې يوازې پر پرولتاريا چې د پرمختګ په حال کې وه، متمرکز کړ؛ ځکه څنګه چې پوهيرو پرولتاريا چې په لومړيو کې يو کوچنی ځواک وو، ورو ورو يې وده وکړه، پرمختګ يې وکړ او په لومړني درجه سياسي او تاريخي ځواک بدل شو.

نو د دې لپاره چې په سياست کې تيروتنه ونکړو، ښايي مخې ته وګورو نه شا ته.

او که دا خبره سمه ده چې له تدريجي کمي بدلونونو څخه چټک او ناڅاپي کيفي بدلونونو ته اوښتل د تکامل له قوانينو څخه شميرل کيږي، نو څرګنديري چې انقلابي بدلونونه چې د زيارکښو پرګنو په لاس تر سره کيږي، په بشپړه توګه يوه طبيعي پدیده ده چې څوک يې مخه نشي نيولی.

نو له پانګوالۍ څخه سوسياليزم ته انتقال او د پانګوالۍ له ظلمونو څخه د کارګرې طبقې خلاصون، نه د پخو بدلونونو او سمونو (رفورم) له لارې، بلکې يوازې د پانګوالۍ رژيم د کيفي بدلون او د انقلاب له لارې تر سره کيږي.

نو بيا د دې لپاره چې په سياست کې تيروتنه ونشي؛ بايد انقلابي ووسو، نه اصلاح غوښتونکي.

او بيا که چيرې سمه وي چې تکامل د دننني تضادونو له امله او د دې تضادو پر بنسټ او پر دې تضادونو د غلبې لپاره د متضادو ځواکونو د مبارزې په پايله کې رامنځته کيږي، نو بيا ښکاره ده چې د پرولتاريا طبقاتي مبارزه، په مکمله توګه يوه طبيعي او اړينه پدیده ده.

نو، نه ښايي چې د پانګوالۍ رژيم پر تضادونو چونه وشيندو، بلکې د دې عکس، هغه بايد کشف کړو، برېښه يې کړو؛ بايد د طبقاتي مبارزې د غلې کولو په لټه کې شوو، بلکې هغه بايد تر پای پورې ورسوو.

نو بيا هم د دې لپاره چې په سياست کې تيروتنه ونکړو، ښايي يو طبقاتي او پرولتاريایي او نه پخلا کيدونکی سياست تعقيب کړو. د اصلاح غوښتونکي سياست څخه چې مفهوم يې د پرولتاريا او پانګوالو د ګټو همغږي او يا د پانګوالۍ رژيم څخه د سوسياليزم د «زرغونيدو» لپاره جوړجاړی دی، ډډه وکړو.

دا د هغه څه منځپانګه ده چې مارکسيستي دياکتيکي متود يې د ټولنيز ژوندانه او د ټولنې له تاريخ سره د تطبيق پر مهال يې ظاهره وي.

خو مارکسيستي فلسفي ماترياليزم د فلسفي ايده اليزم سره له بنسټ او بنياد څخه په تضاد کې دی.

۲- مارکسيستي فلسفي ماترياليزم لاندې ځانګړنې لري:

الف.) د ايده اليزم په خلاف چې نړۍ د «مطلقې ايډې»، «د يو کلي روح» او د «شعور» د تجسم په بڼه ګوري، د مارکس مادي فلسفه باور لري چې دنيا بالذاته مادي ده او د نړۍ بيلابيلې پديدې، د متحرکې مادې بيلابيلې بڼې دي او د پديدو متقابلې شرايط او اړيکې چې پر دياکتيکي اصولو ولاړې دي، د متحرکې مادې د تکامل لازمه قوانين جوړوي او دنيا د مادې د حرکت د قوانينو پر بنسټ د ودې او تکامل لاره وهي او کوم «کلي روح» ته اړتيا نلري.

انګلس وايي:

«ماتريالستي نړۍ ليد په ساده ډول عبارت دی د طبيعت له پيژندنې څخه په څه ډول چې موجود دي، بې له دې چې له بهر څخه کوم څه ورباندې ورزيات شي.» (ک. مارکس او ف. انګلس، ۱۴ ټوک، ۶۵۱ مخ).

لنین (د فلسفي یادښتونو په ۳۱۸ مخ، روسي چاپ کې) د لرغوني یونان فیلسوف، هراکلیوس وینا ته چې باور یې درلود: «دنيا يوه ده او د هيڅ خدای یا انسان لخوا پيدا شوی نه ده او هغه همیشنی او تلپاتې لمبه وه، ده او وي به چې رڼا یې د ټاکلو قوانینو له مخې کله ځلیري او کله هم مړه کیږي» اشاره کوي او وایي «دا د دیالکتیکي ماتریالیزم د اصولو سمه او غوره تشریح ده».

ب. د ایده الیزم د اصولو په خلاف چې ادعا لري یوازې دا زموږ شعور دی چې وجود لري او مادي دنیا او د ژوندانه نړۍ او طبیعت زموږ د شعور او حواسو او تصوراتو او عقایدو غبرگون دی؛ د مارکس فلسفي ماتریالیزم نظریه دا ده چې ماده، طبیعت او وجود یو عیني (ایډنټیف) حقیقت دی چې زموږ له ذهن او شعور څخه بهر په خپلواکه توګه موجود دی. ماده لومړی ځای لري، ځکه چې دا ماده ده چې زموږ د احساساتو او تصوراتو او د شعور سرچینه ده، په داسې حال کې چې شعور دویم ځای لري، ځکه چې شعور په خپله د مادي انعکاس دی، د وجود انعکاس دی. فکر، د مغز – چې په خپله یوه ماده ده – هغه محصول دی چې په خپل تکاملي بهیر کې بشپړتیا ته رسیدلی دی. په بله وینا، فکر د مغز محصول دی او ماغزه د تفکر جهاز او بالنتیجه که و نه غواړو لویه تیروتنه وکړو، نباید فکر له مادي بیل کړو. انگلس وایي:

«د فکر او وجود او د اروا او طبیعت تر منځ اړیکه د ټولې فلسفې اصلي او لویه مسئله ده... دې مسئلې ته ځواب ورکونه فلاسفه په دوه لویو پنډغالو ویشي: هغه کسان چې فکر او اروا پر طبیعت او وجود لومړي ګڼي... په ایده الستي پنډغالي او هغه کسان چې طبیعت لومړی ګڼي، د بیلایلو ماتریالستي مکتبونو سره تړاو لري.» (ک. مارکس، د آثارو غورچاڼ، لومړی ټوک، ۳۲۹ مخ).

او:

«مادي نړۍ چې په حواسو پیژندل کیږي او موږ په خپله هم له هغې سره تړاو لرو، یوازینی واقعي نړۍ ده... زموږ شعور او تفکر که هرڅومره عالي وي د مغزو له محصول پرته چې یو مادي جوړښت او جسم دی، بل څه نه دی. ماده د روح مولود نه، بلکې دا روح دی چې د مادي عالي محصول دی.» (هماغه کتاب، ۳۳۲ مخ).

مارکس د مادي او فکر په اړه وایي:

«ممکنه نه ده چې وکړای شو تفکر له متفکرې مادي څخه جلا کړو. ماده د ټولو هغو تغیراتو بنسټ دی چې رامنځته کیږي» (هماغه کتاب، ۳۰۲ مخ).

لنین د مارکس د فلسفي ماتریالیزم په اړه وایي:

«ماتریالیزم په ټولیزه باورمن دی چې واقعي او عیني ژوندون (ماده) له شعور او احساساتو او تجربې څخه خپلواکه دی... شعور... د ژوندون له انعکاسه پرته بل څه نه دی او په خپله غوره بڼه کې د ژوندانه تقریباً سم (بشپړ او په نهایت درجه دقیق) انعکاس دی» (لنین، ۱۳ ټوک، ۲۶۶ - ۲۶۷ مخ).

او بیا وایي:

«ماده هغه شئی دی چې زموږ د حواسو پر جوړښت اغیزه کوي او احساس رامنځته کوي؛ ماده یو عیني حقیقت دی چې بهرنی وجود لري او موږ هغه د احساس سره پیژنو... ماده، طبیعت، وجود او جسم لومړی مقام؛ خو روح او شعور، احساس او نفسانیت دویم مقام لري.» (هماغه کتاب، ۱۱۹ - ۱۲۰ مخ).

- «نړۍ د مادي او د مادي د تفکر» د حرکت د څرنګوالي د نندارې ډګر دی» (هماغه کتاب، ۲۸۸ مخ).

- «مغز د تفکر دستگاه ده» (هماغه کتاب، ۱۲۵ مخ).

ج. د ایده الیزم د اصولو پر خلاف چې د نړۍ د قوانینو او اصولو د معرفت شونتیا انکاروي؛ زموږ د پوهې په روغتیا ایمان نلري؛ په عیني حقیقت باور نلري؛ تصور کوي چې نړۍ له هغو «خپلواکو ذواتو» څخه ډکه ده چې نشو کولای هغه د علم په وسیله وپیژنو؛ د مارکس فلسفي ماتریالیزم نړۍ او د هغه قوانین په بشپړه توګه د پیژندنې وړ ګڼي او وایي چې د

طبیعت د قوانینو سره زموږ معرفت، د تجربې او عمل له لارې لاسته راغلی او دا معرفت معتبر او د عیني حقایقو په کتار کې راځي او په نړۍ کې داسې یو څه چې د پیژندلو وړ نه وي، نشته؛ که چیرې داسې شیان وي چې نن موږ ته مجهول دي، یوه ورځ به کشف او د علمي او عملي وسایلو سره به وپیژندل شي.

انګلس د کانت او نورو ایدو الیستانو پر فرضیه، چې د دنیا د احوالو د پوهیدلو په نه شونتیا او په ناپېژنده «خپلواکو ذواتو» باور لري، نیوکه کوي او له هغه مشهورې ماتریالیستي نظریې څخه دفاع کوي چې وایي زموږ معرفت معتبره دی. هغه داسې لیکي:

«د دې فیلسوفانه بوالهوسو د بطلان پریکنده دلیلونه هماغه عمل، په تیره بیا تجربه او صنعت دی. کله چې موږ کولای شوو د یوې طبیعي پدیدې په اړه د خپلې نظریې سموالی د هغه د ایجادولو په وسیله ثابت کړو، یعنې هغه د ځانګړو شرایطو په مرسته جوړ کړو او خپل خدمت ته یې وګمارو، نو د دې سره توانیدلي یو چې د کانت د «خپلواکه ذات» بې معنی کیسه پای ته ورسوو. هغه کیمیايي مواد چې د نباتاتو او حیواناتو د حیاتي جوړښت څخه لاسته راځي یو وخت «خپلواکه ذوات» ول، خو همدا چې عضوي کیمیا وکړای شول هغه جوړ کړي دا «خپلواکه ذوات» په موږ پورې په اړونده ذواتو باندې واوښتل، لکه د روناس یعنې آلیزارین رنگینه ماده چې نن هغه د پخوا په شان د روناس د بوټي له رېښې څخه چې په بیدیا کې شنه کیږي، نه استخراجوو؛ بلکې په ډیره کمه بیه او په آسانی یې د سکرو د ډبرو له قطران څخه لاسته راوړوو. د کوپرنیک لمريزه منظومه، پوره درې سوه کاله له یوې فرضیې پرته بل څه نه وه او سره له دې چې ډیره معتبره فرضیه وه خو بیا هم یوه فرضیه وه، خو کله چې لوریه د هغو شمېرو سره چې د همدې سیستم له مخې یې لرلې، نه یوازې دا چې د یوې سیارې شتوالې چې تر هغه وخت پورې مجهوله وه، ثابت کړ؛ بلکې د حساب سره د دې سیارې ځای د سماواتو په منځ کې هم معلوم کړ او کله چې ګاله (Galle) دا سیاره پیدا کړه، د کوپرنیک منظومه ثابته شوه.» (ک. مارکس، د آثارو غورچاڼ، لومړۍ ټوک، ۲۳۰ مخ).

لنن، د بوګدائف، بازاروف، یوشکویچ او د ماخ د نورو پلویانو په څیر کسان د فیدئیزم (هغه ارتجاعی نظریه چې د علومو په پرتله د ایمان په لومړیتوب باور لري) له اصولو څخه په پړوي تورنوي او د ماتریالیزم له مشهورې نظریې څخه چې د طبیعي قوانینو په اړه زموږ علمي معلومات معتبر شمیري او عملي قوانین عیني حقیقت ګڼي، د دفاع په ترڅ کې وایي:

«د اوسني عصر فیدئیزم په هیڅ ډول علم نه نفي کوي، بلکې د علم «له حده زیاته دعوا»، چې د عیني حقیقت د شتوالي دعوی ده، نفي کوي. که په رښتیا (څرنګه چې ماتریالیستان باور لري) عیني حقیقت وجود ولري، که په رښتیا طبیعي علوم، چې بهرنی دنیا په بشري «تجربیاتو» کې منعکسوي، هغه یوازیني علوم وي چې کولای شي عیني حقیقت ښکاره کړي نو بیا هر ډول فیدئیزم په مطلق ډول ردیږي.» (لنن، ۱۳ ټوک، ۱۰۲ مخ، روسي چاپ).

دا د مارکسيستي فلسفي ماتریالیزم ځانګړنې دي.

له دې سره په آسانی دې پایلې ته رسیږو چې د ټولنیز ژوندانه او د ټولنې د تاریخ په مطالعه کې د فلسفي ماتریالیزم د اصولو غزول څومره زیات اهمیت لري او د ټولنې په تاریخ او د پرولتاریایي ګوند په عملي فعالیت کې د دې اصولو تعمیمول څومره مهم دي.

که د طبیعي پدیدو تر منځ اړیکې او د هغوې متقابل مشروطیت، د طبیعت د تکامل قطعي قوانین دي نو بیا د ټولنیز ژوند د پدیدو تر منځ اړیکې او متقابل مشروطیت هم احتمالي او ناڅاپي نه، بلکې د ټولنې د تکامل اړین قوانین دي.

نو له دې امله ټولنیز ژوند او د هغې تاریخ د «تصادفاتو» د تراکم ټولګه نه ده، ځکه د ټولنې تاریخ د معینو قوانینو پر بنسټ د ټولنې تکاملي بهیر دی او د ټولنې د تاریخ ارزونه، علم دی.

نو د پرولتاریا ګوند عملي فعالیت نباید د «مخورو کسانو» د ستاینې وړ تمایلاتو یا «د عقل تقاضا» او «عمومي اخلاق» او داسې نورو شیانو باندې ولاړ وي، بلکې د ټولنیز تکامل قوانین او په دې قوانینو کې مطالعه باید د دې فعالیت اساس او بنسټ جوړ کړي.

او بیا که په رښتیا نړۍ د پیژندنې وړ ده او د طبیعت د تکامل د قوانینو په اړه زموږ معلومات معتبر او د عیني حقایقو پر بنسټ ودریدلي، نو ژوند او ټولنیز تکامل هم د پیژندنې وړ دی او د ټولنیز تکامل د قوانینو په اړه علمي احکام هم معتبر او د عیني حقایقو په کتار کې راځي.

نو له همدې امله د ټولنې د تاریخ علم د ټولنیز ژوندانه د پدیدو له ټولې پیچلتیا سره، کیدای شي د بیولوژي په شان یو دقیق علم شي خو د ټولنیز تکامل د قوانینو د عملي تطبیق لپاره د کارونې وړ وګرځي. نو د پرولتاریا ګوند نباید د خپلو عملي فعالیتونو لپاره تصادفي دلایل د لارښود په توګه غوره کړي، په ځای باید د ټولنې د تکاملي قوانینو او له دې قوانینو څخه د لاسته راغلیو عملي پایلو څخه پیروي وکړي. او همدلته دی چې سوسیالیزم، د بشر د راتلونکې لپاره د زړه کښونکي رویا څخه په علم بدلیري. نو د علم او عملي فعالیت تر منځ اړیکه او د تیوري او عمل تر منځ اړیکه، یوځای باید د پرولتاریایي ګوند تګلاره جوړه کړي.

کله چې طبیعت، ژوند او مادي نړۍ لومړی مقام او شعور او تفکر دویم مقام ولري او له لومړني څخه مشتق شوي وي او که مادي نړۍ عیني حقیقت دی او شعور پورې تړلې نه دی او شعور د دې عیني حقیقت انعکاس دی، نو بیا دې پایلې ته رسیږو چې د ټولنې مادي حیات او ژوند هم په لومړي درجه او معنوي ژوند په دویمه درجه کې او له هغې څخه مشتق شوی دی او د ټولنې مادي حیات عیني او د انسان له ارادې څخه بهر یو واقعیت دی؛ په داسې حال کې چې د ټولنې معنوي ژوند د دې عیني حقیقت انعکاس او همدا ډول د ژوند انعکاس دی.

نو، باید د ټولنې د معنوي حیات د جوړښت سرچینه او د ټولنیزو تیوريګانو او نظراتو او د سیاسي سازمانونو د عقایدو اساس په خپله نظراتو او تیوريګانو او اندونو او سیاسي سازمانونو کې ولټوو، بلکې باید د ټولنې د مادي ژوند په شرایطو او د هغې ټولنې په وجود کې ولټوو چې دا اندونه، تیوريګانې او نظرات د هغې انعکاس دی.

نو، که چېرې د ټولنې د تاریخ په بیلابیلو پېرونو کې، مختلف ټولنیز نظرات او اندونه او بیلابیل سیاسي سازمانونه او عقاید لیدل کیږي او که د بردګۍ رژیم پر مهال له یو ډول اند، ټولنیزه تیوري، نظریه او سیاسي سازمان سره مخامخ کیږو او د فیوډالیزم پر مهال له یو بل ډول او همدا ډول د پانګوالۍ په پېر کې د دې عقایدو او ټولنیزو تیوريګانو دریم ډول ګورو؛ لامل یې په خپله په اندونو، تیوريګانو، نظراتو او د سیاسي سازمانونو په «طبیعت» او «خاصیت» کې اختلاف نه، بلکې لامل یې د ټولنیز تکامل په بیلابیلو پېرونو کې د ټولنې د مادي حیات مختلف شرایط دي.

د ټولنې د مادي حیات شرایط او ژوند چې هر ډول وي، ایدې او تیوريګانې او سیاسي نظرات او سیاسي سازمانونه به هم هماغه شان وي.

مارکس په دې اړه لیکي:

«څه چې د خلکو ژوند ټاکي، بشري شعور نه؛ بلکې بالعکس ټولنیز ژوند دی چې د بشر شعور ټاکي.» (ک). مارکس، د آثارو غورچاڼ، لومړی ټوک، ۳۲۹ مخ، روسي چاپ).

د دې لپاره چې د پرولتاریا ګوند په سیاست کې خطا ونکړي او د تشو وچو قوتونو په برخلیک اخته نشي باید خپل فعالیت د «انساني عقل» پر جامدو «پرنسیپونو» ودروي، بلکې باید د ټولنې د مادي حیات په ځانګړو شرایطو باندې، چې ټولنیزه قطعي ځواک دی، ډډه ووهي. د دې ګوند د کار بنسټ نباید د «سترو مخورو» کسانو د ستاینې وړ تمایلاتو باندې ودریدلی وي، بلکې باید د ټولنې د مادي ژوند د تکامل پر واقعي اړتیا ولاړ وي.

د اتوپيستانو، ناردونیکانو، انارشيسټانو او اس ار يانو د سقوط يو لامل دا دی چې دوی د ټولنې په تکامل او پراختيا کې د مادي حيات د شرايطو لومړی درجی رول نه منلو او په ايده اليزم کې ډوب او د دې پر ځای چې خپل عملي فعاليت د ټولنې د مادي ژوندانه د تکامل پر غوښتنو ودروي، د خپلو فعاليتونو بنسټ يې له دې غوښتنو پرته او د دې غوښتنو په خلاف کاروه، يعنې دا چې د کار مدار يې په «خيالي نقشو» او «هر اړخيزه طرحونو» ودریدلی وو، کوم چې د ټولنې د حقيقي ژوند څخه ليرې بريښيده.

د مارکسيزم - لينينيزم ځواکمنتيا او حياتي قوه په دې کې ده چې هيڅکله د ټولنې له حقيقي ژوندانه څخه نه ليرې کيږي، په خپل عملي فعاليت کې يوازې د ټولنې د مادي ژوند د تکامل او پراختيا په مقتضياتو ډډه وهي.

له هغه څه چې مارکس ويلي دي بايد داسې نتيجه واخلو چې ټولنيزې ايدې او تيوريگانې، نظريات او سياسي سازمانونه د ټولنې په ژوندانه کې کوم اهميت نلري او د ټولنې د مادي حيات پر شرايطو او تکامل باندې کوم متقابل اثر نکوي. دلته د نظرياتو او تيوري گانو او ټولنيزو افکارو او سياسي سازمانونو د منشا په اړه، د هغوی د پيدايښت په اړه او په دې اړه چې د ټولنې معنوي حيات د هغې د مادي شرايطو انعکاس دی، وغږيدو. خو د تاريخي ماترياليزم مکتب نه يوازې دا چې په تاريخ کې د دې نظرياتو او تيوري گانو او ټولنيزو افکارو او سياسي سازمانونو د رول له «اهميت» څخه منکر نه دی، بلکې په ټولنيز ژوندانه او د ټولنې په تاريخ کې د هغو پر جدي رول او اهميت ټينگار کوي.

ټولنيزې ايدې او تيوري گانې بيلابيل ډولونه لري. داسې زړې ايدې او تيوري گانې شته چې عمر يې پای ته رسيدلی او د ټولنې د مضمحل کيدونکي او خوسا ځواکونو د منافع لپاره يې د خدمت ملا تړلی ده. د دوی اهميت په دې کې دی چې د ټولنې د تکامل او پرمختگ خنډ گرځي. داسې نوی او پرمختللې ايدې او تيوري گانې هم شته چې د ټولنې د مخکښو ځواکونو د گټو لپاره خدمت کوي. د هغوی اهميت په دې کې دی چې د ټولنې پراختيا او تکامل او پرمختگ آسانوي او څومره چې د ټولنې د مادي حيات غوښتنې په ځيرتيا او سمه توگه منعکس کړي، په هماغه اندازه اهميت پيدا کوي.

نوي ټولنيزې ايدې او تيوري گانې يوازې وروسته له هغې رامنځته کيږي چې د ټولنې پراختيا او د ټولنې د مادي ژوندانه تکامل د نويو مسئلو سره مخامخ شي. خو کله چې دا تيوريگانې او ټولنيزې ايدې رامنځته شي په هغه جدي ځواک اوږي چې د ټولو هغو نويو چارو حل آسانوي چې د مادي ژوندانه تکامل يې ورته مخې ته ږدي او د ټولنې پرمختگ لا آسانوي. همدلته دی چې د نويو ايدو او تيوري گانو او نظرياتو او د سياسي سازمانونو د سنبالونکي، چمتو کونکي او تبديلونکي رول، ټول اهميت دقيقاً راڅرگندېږي. که په ټولنې کې نوې ايدې او تيوري گانې رامنځته کيږي حقيقت دا دی چې ټولنه هغې ته اړتيا لري او د هغوی له سنبالونکي، چمتو کونکي او تبديلونکي رول پرته د ټولو هغو بيړنيو او اړينو مسايلو حل چې د ټولنې د مادي ژوند تکامل رامنځته کړي دي، ناشوني او ناممکن بريښي. هغه نوي ټولنيزې ايدې او تيوري گانې چې د ټولنې د مادي حيات د تکامل له حاصل شويو مسايلو څخه رامنځته کيږي، خپله لاره پرانيزي او د ولسونو په واک کې اېښودل کيږي او هغوی مجهزوي او د ټولنې د نابوديدونکو ځواکونو پر ضد يې متحدوي او په دې ډول د ټولنې د ورسته ځواکونو چې د ټولنې د مادي حيات د تکامل او پراختيا خنډ گرځي، د نابوديدنې د بهير د آسانه کولو وسايل برابروي.

په دې ډول ټولنيزې ايدې او تيوري گانې او سياسي سازمانونه چې د ټولنې د مادي ژوند د تکامل د اړينو مسايلو او د ټولنيزه معيشتي شرايطو ثمره ده، په خپل وار د ټولنې پر معيشتي شرايطو او د هغې پر مادي ژوند، اغيزه کوي او د ټولنې د مادي ژوند د اړينو مسئلو د حل لپاره لازم شرايط برابروي او د هغې د بعدی تکامل امکانات ممکنوي.

له همدې امله مارکس وايي:

«تيوري همدا چې په ولسونو کې نفوذ وکړي په خپله په يو مادي ځواک بدلېږي.» (ک. مارکس، د آثارو غورچاڼ، لومړی ټوک، ۴۰۶ مخ، روسي چاپ).

نو، د دې لپاره چې د پرولتاریا گوند وکړای شي د ټولنې د مادي ژوندانه په شرایطو باندې اغیزه وکړي او د ټولنې تکامل او رغونه گړندی کړي، ښایي په هغه ټولنیزې ایدې او تیوري ډډه ووهي چې په ښکاره توګه د ټولنې د مادي حیات د تکامل د اړتیاو ښکارندوی وي او وکړای شي د ولسونو پراخه پرګنې وهڅوي، مجهز یې کړي او هغوې د پرولتاریا په هغه ستر لښکر کې مشکل کړي چې د ارتجاعی ځواکونو د خپلو او په ورته وخت کې د ټولنې مخکښو ځواکونو ته د لارې پرانیستې چمتوالی لري.

د «اګونومیستانو» او منشویکانو د سقوط یو علت دا وو چې هغوی د مخکښې تیوري او پرمختللي ایدې د هڅونکي، سمبالونکي او تبدیلونکي رول څخه بې خبره ول او د عامیانه افواهي ماتریالیزم مجذوب شوي ول او له همدې امله د دې عواملو رول یې تقریباً صفر ته رسولی وو او گوند یې پختیا او رکود باندی محکومو.

د مارکسیزم - لنینیزم د ځواکمنتیا او ژوندتیا لامل په دې کې دی چې پر هغه پرمختللي تیوري تکیه کوي چې د ټولنې د مادي حیات د تکامل او پراختیا غوښتنې په سمه توګه منعکسوي او تیوري بشپړې وړتیا ته رسوي او دا خپل فرض ګڼي چې د دې تیوري د سمبالونکي، تجهیزاتونکي او تبدیلونکي ځواک څخه په مکمله توګه کار واخلي. تاریخي ماتریالیزم، د ټولنیز ژوندانه او د ټولنې د شعور تر منځ اړیکه، د مادي ژوندانه د تکامل د شرایطو او د ټولنې د معنوي حیات د تکامل تر منځ اړیکه، په دې توګه حلوي.

۳- تاریخي ماتریالیزم

اوس هغه څه چې باید روښانه شي، دا دی چې: د تاریخي ماتریالیزم له مخې، «د ټولنې د مادي حیات د شرایطو» مدلول؛ چې بالاخره د ټولنې بڼه، ایدې، نظریات، سیاسي سازمانونه او داسې نور اړوند مسائل ټاکي، څه دی؟

په حقیقت کې دا «د ټولنې د مادي حیات شرایط» څه ته وایي او څه ځانګړنې لري؟

بې له شکه چې د «ټولنې د مادي حیات شرایط» مفهوم تر ټولو لومړی هغه طبیعت رانغاړي چې ټولنه یې احاطه کړې ده، هغه جغرافیایي محیط دی چې د ټولنې د حیات له دایمي او اړینو شرایطو څخه ګڼل کیږي او ښکاره ده چې د هغې په پراختیا او تکامل کې اغیزه لري. په ټولنیز تکامل کې د جغرافیایي موقعیت رول څه دی؟ آیا جغرافیایي محیط هغه اصلي ځواک نه دی چې د ټولنیز بشري رژیم ډول او بڼه او له یو رژیم څخه بل رژیم ته اوښتل تعیینوي؟ تاریخي ماتریالیزم دې پوښتنې ته منفي ځواب ورکوي.

په دې کې شک نشته چې جغرافیایي محیط د ټولنې د تکامل او پراختیا یو دایمي او له ضروري شرطونو څخه شمیرل کیږي او البته چې د ټولنې په تکامل او پراختیا کې اغیزه لري - یعنې دا چې جغرافیایي محیط د ټولنې د تکامل بهیر یا گړندی کوي او یا یې هم پڅوي. خو د دې محیط اغیزه هومره نه ده چې د ټولنې د حیات برخلیک وټاکي؛ ځکه چې د ټولنې بدلون، تکامل او پراختیا د جغرافیایي تکامل په پرتله څو چنده گړندی دی. د دری زره کلونو په ترڅ کې، په اروپا کې دری ډوله بیلابیل ټولنیز رژیمونه یعنی لومړنی کمون، برده ګي او فیوډالیزم رامنځته شول او د اروپا په ختیځ کې، د سوسیالیسي شوروی اتحاد په جمهوریتونو کې آن څلور ډوله ټولنیزه رژیمونه بدل شول، په داسې حال کې چې په همدې موده کې په اروپا کې جغرافیایي شرایطو یا هیڅ بدلون ونه موند او یا هومره یې بدلون کم وو چې جغرافیه پوهانو آن د هغې له یادونې ډډه کړې ده. علت یې هم ښکاره دی: د جغرافیایي محیط د یو جدي بدلون لپاره میلیونونو کلونو ته اړتیا ده حال دا چې د بشري ټولنیز رژیم مهمو تغیراتو لپاره څو پیړۍ یا هم یو دوه زره کاله بس دي.

نو پایله دا ده چې جغرافیایي محیط نشي کولای د ټولنیز تکامل ټاکونکي وسیله او اصلي علت وګڼل شي، ځکه څه چې د لسګونو زرو کلونو په موده کې تقریباً بې تغیره پاتې شي، نشي کولای د هغه څه اصلي سبب شي چې د څو سوه کلونو په واټن کې اساسي بدلون مومي.

نو بیا په دی کې شک نشو کولی چې د نفوس زیاتوالی او د هغه د تراکم درجه د «مادي حیات د شرایطو» له متشکله موادو څخه دي، ځکه چې انسان د ټولنې د مادي حیات د شرایطو له اړینو عناصرو څخه شمیرل کیږي او د انسانانو له نشتوالي پرته د هیڅ ډول ټولنیز مادي ژوند امکان نشته دی. آیا د نفوس زیاتوالی د بشري ټولنیز رژیم د معینولو هماغه اصلي ځواک دی؟

دې مسئلې ته هم تاریخي ماتریالیزم منفي ځواب وايي.

ښکاره ده چې د نفوس زیاتیدل د ټولنې په پرمختګ او پراختیا کې اغیزه لري او دغه بهیر ګړندی کوي یا یې هم شاته اچوي، خو د ټولنیز تکامل اصلي لامل ګڼل کېدای نشي او د ټولنې د پرمختګونو برخلیک نشي ټاکلې، ځکه چې د نفوس زیاتیدل په یوازې توګه نشي کولای موږ ته وښيي چې ولې یوازې دا نوی ټولنیز رژیم د یوه ټاکلي ټولنیز رژیم ځای نیسي، ولې د لومړني کمون رژیم ځای د بردګي رژیم او د ملوک الطوائفي رژیم ځای د بورژوازي رژیم نیسي نه یو بل رژیم.

که چیرې نفوس، ټولنیز تکامل او پراختیا تعینولې نو ښایي د بشري نفوس تراکم یو عالي ټولنیز رژیم رامنځته کړي، خو په واقعیت کې داسې څه نه لیدل کیږي. په چین کې د نفوس تراکم د امریکا د متحدو ایالتونو څلور برابره دی، حال دا چې د ټولنیز تکامل له پلوه د امریکا متحده ایالتونه په لوړ پړاو کې ځای لري، ځکه چې په چین کې لا نیمه ملوک الطوائفي رژیم واکمن دی حال دا چې د امریکا متحده ایالتونه زیاته موده کیږي چې د پانګوالي لوړ پړاو ته رسیدلي دي. په بلژیک کې د نفوس تراکم د امریکا د متحدو ایالتونو په پرتله ۱۹ برابره او د شوروی جمهوریتونو اتحاد په پرتله ۲۶ برابره زیات دی خو د ټولنیز تکامل او پراختیا له پلوه، د امریکا متحده ایالتونه له بلژیک وړاندې او بلژیک د شوروي جمهوریتونو اتحاد څخه د یوه تکاملي تاریخي دورې په اندازه وروسته پاتې دی؛ ځکه لا په بلژیک کې پانګوالي رژیم واکمن دی حال دا چې شوروي اتحاد ډیره موده کیږي چې د پانګوالي کار یې پای ته رسولی او سوسیالیستي رژیم یې واکمن کړی دی.

له پورتنیو دلایلو دا پایله لاسته راځي چې د نفوس زیاتوالی، د ټولنې د تکامل او پراختیا مهم ځواک نه دی او کېدای هم نشي او هغه ځواک هم نه دی چې د ټولنیز رژیم ډول او د ټولنې بڼه معین کړي.

الف. نو بالاخره د ټولنې د مادي ژوندانه د شرایطو په سیستم کې هغه اصلي ځواک کوم یو دی چې د ټولنې بڼه او د ټولنیز رژیم ډول او له یو رژیم څخه بل رژیم ته د ټولنې پرمختګ ټاکي؟

تاریخي ماتریالیزم باور لري چې دا ځواک د انسان د ژوندانه لپاره د معیشت د اړینو وسایلو د لاسته راوړلو له طریقې څخه عبارت دی، یعنې د مادي نعماتو د تولید طریقه، لکه: خوراک، پوښاک، بوټان، کور، سونګ، د تولید وسایل او داسې نور شیان چې د ژوندانه او د ټولنې د پرمختګ لپاره لازمي دي.

د ژوند لپاره خواړه، پوښاک، بوټان، کور، سونګ مواد او داسې نور شیان باید ولرو. د دې مادي نعماتو د لرلو لپاره ښایي هغه تولید کړو او د هغې د تولید لپاره باید د تولید وسایل موجود وي چې په مرسته یې انسان وکړای شي خواړه، پوښاک، بوټان، کور، سونګ مواد او نور توکي تولید کړي او باید دا وسایل تولید کړو او د هغې د کارولو چال چلند یاد کړو او ورسره آشنا شوو.

د تولید وسایل چې په مټ یې مادي توکي تولیدیږي، او همدا ډول انساني افراد چې دا تولیدي وسایل کاروي او د تولیدي تجربو او د کاري مهارت د یادولو په پایله کې مادي نعمات تولیدوي، په مجموعي ډول د ټولنې تولیدونکي ځواکونه جوړوي.

خو تولیدونکي ځواکونه د تولید یوازې یو اړخ، د تولید د طریقې یو اړخ جوړوي او دا اړخ د اشیاءو او طبیعي ځواکونو سره د انسان د اړیکې ښکارندوی دی، چې انسان د مادي نعماتو لپاره هغه کاروي. د تولید بل اړخ، د تولید د طریقې بل اړخ، د تولید په بهیر کې له یو بل سره د انسانانو مناسبات یعنې د انسانانو تولیدي مناسبات جوړوي. انسانان د طبیعت سره مبارزه کوي او له طبیعت څخه د تولیدي نعماتو لپاره استفاده کوي خو دا کار په انفرادي او جلا جلا توګه تر سره کېدای نشي؛ بلکې په ګډه او ډله ایزه او په ټولنیزه توګه تر سره کیږي. د تولید دې مناسباتو ته، د هر ډول شرایطو لاندې چې وي، تل

ټولنيز توليد ويل كيږي. د مادي نعماتو د توليد پر وخت، انسانان په خپلو منځونو کې يو ډول متقابل داخلي مناسبات، يو ډول توليدي مناسبات ټينګوي. دا مناسبات امکان لري چې د مرستې او کمک په بڼه د هغو کسانو تر منځ موجود وي چې له زبېناک څخه آزاد دي او دا امکان هم شته چې دا مناسبت د فرمان چلونکي او فرمان وړونکي بڼه ولري او بالاخره امکان لري چې دا مناسبات د توليدي اړيکو د يوې بڼې څخه بلې بڼې ته د اوښتولو په ډول وي؛ خو دا توليدي اړيکې هره بڼه چې ولري تل او په ټولو رژيمونو کې، د توليدونکو ځواکونو په شان، د توليد ضروري عنصر جوړوي.

مارکس وايي:

« انسانان د توليد پر مهال نه يوازې چې پر طبيعت بلکې پر يو بل هم اغيزه کوي. که هغوی د ګډ فعاليت او د خپل فعاليت د مبادلې لپاره په معين ډول له يو بل سره متحد نشي، نشي کولای توليد وکړي. خلک د توليد لپاره ځانګړي اړيکې او مناسبات پيدا کوي او د همدې اړيکو او ټولنيزو مناسباتو له لارې ده چې د طبيعت سره د هغوی مناسبات رامنځته کيږي او توليد تر سره کيدای شي. » (ک. مارکس او ف. انگلس ۵ ټوک، ۴۲۹ مخ، روسي چاپ).

نو، توليد او د توليد ډول، هم د ټولنې توليدونکي ځواک او هم د انسانانو توليدي اړيکې رانغاړي او په دې ډول په توليدي بهير کې د هغوی د يووالي لامل د هغوی مادي غوښتنې دي.

ب. **د توليد لومړنی ځانګړنه** دا ده چې هيڅکله هم په يوه ټکي کې د اوږده مهال لپاره نه ځنډيږي او تل د ودې او تغيير په حال کې وي. همدا ډول د توليد په ډول کې بدلون په ناچاره د ټولنيز رژيم، د ټولنيزو اندونو، سياسي نظرياتو، سياسي موسسو يعنې د ټول سياسي او ټولنيز نظام د سازمان د بدلون او نويو کيدو لامل کيږي. انسانان د تکامل په بيلايلو درجو کې، د توليد له مختلفو طريقو څخه کار اخلي يا په ساده وينا هغوی په بيلايلو ډولونو ژوند کوي. په لومړني کمون کې د توليد يو ډول، د بردګۍ پر مهال د توليد بل ډول او په فئوداليزم کې د توليد دريمه طريقه موجوده ده او.... د توليد د همدې بيلايلو پړاونو په تناسب، د انسانانو ټولنيز رژيم، د هغوی معنوي ژوند، د هغوی نظريات او سياسي موسسې هم بيلايلې وي.

د ټولنې د توليد ډول چې هر رنگ وي، ټولنه په خپله د بنسټ له پلوه همغسې وي، د هغې اندونه او تئوريګانې، نظريات او سياسي موسسې هم هماغه ډول وي.

که يو څه نور يې هم ساده کړو: د خلکو ژوند چې هر ډول وي، د هغوی نظريات هم هماغه ډول دي. يعنې دا چې د ټولنې د تکامل تاريخ تر ټولو لومړی عبارت دی: د توليد د ودې له تاريخ څخه. د توليد د ډولونو تاريخ چې په اوږدو مهالونو کې د يو بل ځای نيولی دی، د توليدونکو ځواکونو او د انسانانو د توليدي اړيکو د تکامل له تاريخ څخه عبارت دی.

نو، د ټولنيز تکامل تاريخ په ورته وخت کې د مادي غوښتنو د توليدونکو تاريخ دی؛ د هغه زيارکښو ولسونو تاريخ چې په خپله د توليد د بهير اساسي ځواکونه دي او د هغه مادي غوښتنو توليدونکي دي چې د ټولنې د شتوالي او پايښت لپاره اړين دي.

د تاريخ علم، که وغواړي چې يو حقيقي علم وي، نور نشي کولای د ټولنيز تکامل تاريخ د پاچاهانو او سپه سالارانو او «نيواکګرو» او د هيوادونو د «فاتحانو» د عملياتو په تاريخ بدل کړي، بلکې تر ټولو لومړی بايد د مادي غوښتنو د توليدونکو تاريخ، د زيارکښو پر ګڼو او هيوادونو تاريخ ته پام وکړي.

له همدې امله، د ټولنې د تاريخ د قوانينو د کشفولو اصلي لامل نبايد د افرادو په ماغزو يا عقايدو او د ټولنې په مفاهيمو کې ولټو، بلکې د توليد په هغه طريقه کې بايد ولټول شي چې د تاريخ په هره معينه دوره کې د ټولنې لخوا کارول شوی ده، يعنې د ټولنې په اقتصاد کې بايد د هغې لټول پيل کړو.

نو ویلی شو چې د تاريخ د علم لومړنی دنده، د توليد د قوانينو، د توليدونکي ځواکونو او د توليدي اړيکو د تکامل د قوانينو او د ټولنې د اقتصادي تکامل د قوانينو څېړنه او کشف دی.

له همدې امله د پرولتاريا گوند د دې لپاره چې په سياست کې په خطا لاړ نشي بايد د خپلې تگلارې په طرحه کولو او تدوينولو او هم په خپلو عملي کړنو کې له هر څه دمخه بايد د توليد د تکامل او پراختيا قوانين، د ټولنې د اقتصادي پرمختگونو قوانين په پام کې ولري.

ج. د توليد دويمه څانگړنه دا ده چې بدلون او تکامل يې تل د توليدونکو ځواکونو او په لومړي درجه کې د توليدي وسايلو د تکامل او بدلون سره پيل کيږي. توليدونکي ځواکونه، د توليد تر ټولو خوځنده او له انقلابي عناصرو څخه شميرل کيږي، ځکه چې لومړی د ټولنې توليدونکي ځواکونه بدلون مومي او تکامل کوي او بيا توليدي اړيکې، د افرادو تر منځ اقتصادي اړيکې چې له دې بدلونونو سره بشپړ تړاو او تطابقت لري، تغيير مومي. نو ښايي داسې تصور ونکړو چې گواکې توليدي اړيکې د توليدونکو ځواکونو په تکامل کې اغيزه نلري او توليدونکي ځواکونه د توليدي اړيکو سره کوم تړاو نلري. توليدي اړيکې د توليدونکو ځواکونو د پرمختگونو له امله پراختيا او تکامل مومي او په خپل وار د توليدونکو ځواکونو په پرمختگونو کې اغيزناکه تماميږي، د هغې پرمختگونه گړندي کوي يا يې هم ځنډوي. دلته بايد يادونه وشي چې توليدي اړيکې نشي کولای د توليدونکو ځواکونو له زياتيدنې څخه د ډيرې مودې لپاره شاته پاتې شي او له هغې سره په تضاد کې واقع شي. ځکه توليدونکي ځواکونه هغه وخت کولای شي په کافي اندازه پرمختگ وکړي چې توليدي اړيکې د توليدونکو ځواکونو له خصوصياتو او حالاتو سره متناسبې وي، د توليدونکو ځواکونو پرمختگ ته ميدان ورکړي. له دې امله توليدي اړيکې که هر څومره هم د توليدونکي ځواکونو له پرمختگ څخه شاته پاتې وي، ژر يا د وخت په تيريدو سره بايد د توليدونکو ځواکونو د پرمختگونو له درجې او خصوصياتو سره متناسب شي او په حقيقت کې داسې هم کيږي. له دې شرط پرته په توليدي سيستم کې د توليدونکو ځواکونو او د توليدي اړيکو يووالی له رېښې څخه گډوډيږي او توليد هم په بشپړه توگه نابوديږي، په توليد کې کړکيچ رامنځته کيږي او توليدونکي ځواکونه له منځه ځي.

په پانگواله هيوادونو کې، چيرې چې پر توليدي وسايلو د پانگوالی خصوصي مالکيت د توليد له ټولنيزې بڼې او د توليدونکو ځواکونو سره په فوق العاده ډول نامتناسب دي؛ اقتصادي کړکيچونه د توليدونکو ځواکونو سره د توليدي اړيکو د ناهمغاړيتوب يوه بيلگه ده؛ د دې دواړو تر منځ د ټکر او ترنگلتيا يو ښه مثال دی. د دې ناهمغاړيتوب پايله هماغه اقتصادي کړکيچونه دي چې د توليدي ځواکونو د ويجاړيدنې لامل کيږي. په ورته وخت کې دا ناهمغاړيتوب په خپله د هغه ټولنيز انقلاب بنسټ جوړوي چې دنده يې د شته توليدي اړيکو له منځه وړل او د هغه نويو توليدي اړيکو رامنځته کول دي چې د توليدونکو ځواکونو له خصوصياتو سره متناسب وي.

د پانگوالو هيوادونو په خلاف، د شوروي د سوسياليستي جمهوريتونو په اتحاد کې چيرې چې سوسياليستي ملي اقتصاد واکمن او پر توليدي وسايلو ټولنيز مالکيت د توليد د ټولنيز بهير له ځانگړتيا سره متناسب دی، او اقتصادي کړکيچونه او د توليدونکي ځواک ويجاړيدنه موجوده نه ده؛ د توليدي ځواکونو له خصوصياتو سره د توليدي اړيکو د تناسب او همغاړيتوب يو مثال دی.

نو توليدونکي ځواکونه نه يوازې دا چې د توليد تر ټولو خوځنده او انقلابي عنصر دی، بلکې همدا ډول د توليد ټاکونکی عنصر هم دی.

توليدونکي ځواکونه چې هر ډول وي، بايد توليدي اړيکې هم همغه شان وي.

کله چې د توليدونکو ځواکونو وضعيت څرگندوي چې انسان د څه ډول توليدي افزارو سره خپل ضروري مادي نعمتونه توليدوي، د توليدي اړيکو وضعيت هم ښکاره کوي چې توليدي وسايل (ځمکه، ځنگل، اوبه، کانونه، اومه مواد، د توليد افزار، د نقلیه او ارتباطاتو وسايل او داسې نور) د چا په لاس او د چا په واک کې دي؛ آیا د ټولې ټولنې په اختيار کې دي يا که د افرادو، ډلو او بيلابيلو طبقو په لاس کې چې ورڅخه د نورو افرادو، ډلو او طبقاتو د زيبښاک لپاره کار اخلي.

د توليدونکو ځواکونو د تکامل او پراختيا عمومي بهير له پخوا څخه تر ننه پورې داسې دی: زيره ډبرين وسايل، په غشي او ليندۍ بدل شول او بيا د ښکار دوره د ژويو په اهلی کولو او په لومړنۍ مالدارۍ واوښته؛ ډبرين وسايل په فلزي

آلاتو(اوسپنيزه تېرگي، د اوسپنيزې نوکې يوه او په داسې نورو) تبديل شول او له دې سره د بوټو روزنه او کرنه پيل شوه؛ په فلزي آلاتو کې د موادو د برابرولو لپاره نوی رغاونه حاصل شوه او د دم ټټی او همدا ډول سفال جوړونه رامنځته شوه او په پايله کې کسبگري لا بشپړه شوه او د همدې پرمختگ له امله، کسبگري له کرني بيله او مستقل کارونه او بيا مانوفاکتور پيدا شو، وروسته لاسي توليدي آلات په ماشين بدل شول او لاسي مانوفاکتوري توليد په ميکانيزه صنعت بدل شو؛ بيا د ماشين سيستم او مدرنه ستره ميکانيکي لويه صنايع رامنځته شوه؛ دا د بشریت په اوږده تاريخی بهير کې د ټولنې د توليدونکو ځواکونو د تکامل نابشپړه منظر وو. همدا ډول ښکاره ده چې د توليدي افزارو پرمختگ او رغاونه د هغو انسانانو په لاسونو پلي شوی چې له توليد سره يې اړيکې درلودلي دي. دا کار له افرادو څخه په مستقل ډول تر سره شوی نه دی. نو د توليدي وسايلو او افزارو د تغيير او پرمختگ سره، انسان چې د توليدي ځواکونو تر ټولو مهم عنصر گڼل کيږي هم تغيير او پرمختگ کوي او په توليد کې تجربه، د توليدي وسايلو په کارونې کې مهارت هم تغيير مومي او لا بشپړ کيږي.

د افرادو تر منځ توليدي اړيکې؛ يعنې د هغوی تر منځ اقتصادي اړيکې هم د تاريخ په اوږدو کې د ټولنې د توليدونکو ځواکونو د بدلون او تکامل سره بدلون موندلی او مخ په تکامل روانې دي.

په تاريخ کې پنځه ډوله اساسي توليدي اړيکې معلومې دي: اشتراکي رژيم، بردگي رژيم، فئودالي رژيم، پانگواله رژيم او سوسيالستي رژيم.

په لومړني اشتراکي رژيم کې، د توليدي اړيکو اساس پر توليدي وسايلو له ټولنيز مالکيت څخه عبارت وو. دا اړيکه اصولاً د هغې پير د توليدونکو ځواکونو له خصوصياتو سره همغاړې وه. ډبرينو افزارو، غشي او ليندۍ چې وروسته رامنځته شول، انسانانو ته اجازه نه ورکوله چې په انفرادي ډول د طبيعت له قوا او هغو ژويو سره چې بايد ښکار شي، مبارزه وکړي. په دې دوره کې انسانان د دې لپاره چې له ولږې مړه نشي يا د ډاډونکو حيواناتو او يا د گاونډي قبيلو قرباني نشي او د ځنگلونو څخه د ميوې شکرولو، له اوبو څخه د کب نيولو او يا د هستوگنځي د جوړولو لپاره، مجبور ول چې په گله کار وکړي. گله کار، پر توليدي افزارو او محصولاتو باندې د گله مالکيت لامل کيږي. که چيرې پر ځينو توليدي وسايلو چې د ډاډونکو حيواناتو په مقابل کې د مدافعي لپاره کارول کيدل، خصوصي مالکيت په پام کې ونه نيسو؛ په دې دوره کې لا انسانان پر توليدي وسايلو د خصوصي مالکيت په معنی نه پوهيدل. په دې دوره کې چا زيبناک نه پيژندو، بيلابيلې طبقې موجودې نه وې.

د بردگۍ په دوره کې، پر توليدي وسايلو او پر برده چې توليد کوي؛ مالکيت د توليدي اړيکو اساس جوړوي. د برده مالک کولای شي برده لکه حيوان وپيري، وپلوري او يا يې ووژني. په دې دوره کې، دا ډول توليدي اړيکې، د توليدونکو ځواکونو له وضعې سره متناسبې دي. انسانانو په دې دوره کې، د ډبرينو افزارو پر ځای فلزي آلات او افزار په واک کې درلودل؛ د هغه اقتصاد پر ځای چې يوازې ساده او بدوي ښکار ته منحصر وو او د حيواناتو روزنه او کرنه په کې موجوده نه وه، په دې عصر کې گورو چې د حيواناتو روزنه، کرنه، لاسي صنايع او د توليد د بيلابيلو برخو تر منځ د کار ویش، راڅرگندېږي؛ د افرادو او ډلو تر منځ د توليد شويو توکو د مبادلې شونتيا راښکاره کيږي؛ د يو شمير کمو کسانو په لاس کې د ثروت تراکم رامنځته کيږي او د وسايلو حقيقي تراکم د لږو کسانو په لاس کې ممکنيږي؛ اقليت کولای شي اکثريت خپل تابع کړي، اکثريت خپل برده کړي؛ په دې دوره کې، د توليد په بهير کې د ټولنې د ټولو افرادو گله او آزاد کار موجود نه دی؛ په دې دوره کې د بردگانو اجباري کار چې د وزگارو برده لرونکو لخوا استثماريږي، واکمن دی او له دې کبله پر توليدي وسايلو او محصولاتو گله مالکيت نشته او ځای يې خصوصي مالکيت نيسي؛ په دې دوره کې برده لرونکي لومړني مطلق او اصلي مالکان دي.

په دې دوره کې د شتمنو او بيزولو، استثمار کونکو او استثمارکيدونکو او د بشپړ حقوقو او بی حقوقو کسانو تر منځ سخته طبقاتي مبارزه پيل کيږي — دا د بردگي رژيم بڼه ده.

په فنډوالي رژيم کې، پر توليدي وسايلو د فنډوال مالکيت او پر توليدونکي کارگر (سرف) - چې فنډوال نور نشي کولای وی وژني خو په پلورلو او پيرلو کې يې آزاد دی - د فيوډال محدوده مالکيت توليدي اړيکې جوړوي. په دې دوره کې د فنډوالي مالکيت په وړاندې د دهقان او کسبگر انفرادي مالکيت هم موجود دی. دا مالکيت د توليد پر خصوصي افزارو او اقتصادياتو ودریدلی دی چې د شخصي کار له امله لاس ته راځي. دا توليدي اړيکې هم په کلي توگه د توليدونکو ځواکونو له خصوصياتو سره متناسبې دي. د اوسپنې ذوبول او آهنګري د پخوا په پرتله ښه مخې ته ځي؛ يوه او د اوبدلو ماشينونه رواج مومي؛ کرنه، بڼوالي، د څښاک توليد او غوړي ايستل له پخوا څخه زياته پراختيا مومي او پرمختګ کوي او د کسبګرۍ د هټيو په مقابل کې مانوفاکتوري موسسې رامنځته کيږي، دا په فيوډالي دوره کې د توليدونکو ځواکونو د وضعيت ځانګړي خصوصيتونه دي.

نوي توليدونکي ځواکونه ايجابوي چې کارگر په توليدي چارو کې تر يوې اندازې پورې له نوبت کار واخلي او له کار سره خپله ليوالتيا ښکاره کړي او په ګټه کې شريک شي. نو له دې امله، فنډوال، له هغه برده څخه چې له کار سره يې هيڅ ډول ليوالتيا نلرله او ابتکار يې هم نه درلود، تيريري او ترجيح ورکوي چې د برده پر ځای د هغه سرف سره سروکار ولري چې خپل اقتصاديات لرلي او د توليدي آلاتو مالک دی او په کار کې تر هغه اندازه پورې ذينفعه دی چې ځمکه وکړي او ارباب ته جنسي مالکانه ګټه ورکړي.

په دې دوره کې خصوصي مالکيت بيا هم پرمختګ کوي او د زيبسناک کچه تقريباً د بردګۍ د دورې په اندازه ده، خو يو څه نرمه شوی ده. د زيبسناکګرو او استثمار کيدونکو تر منځ طبقاتي مبارزه، د فنډوالي رژيم اساسي ځانګړنه ده.

په پانګواله رژيم کې پر توليدي وسايلو د پانګوالی مالکيت د توليدي اړيکو اساس جوړوي. په دې رژيم کې پر توليدونکو، يعنې پر مزدورو کارګرانو باندې نور مالکيت نشته؛ پانګوال نور نشي کولای هغوی ووژني يا يې هم خرڅ او وپيري، ځکه هغوی له هر ډول شخصي تړاو څخه آزاد دي، خو د توليدي وسايلو له لرلو محروم دي او د دې لپاره چې له ولېرې مړه نشي، مجبوره دي خپل کاري ځواک پانګوالو ته وپلوري او د زيبسناک يوغ اجباراً پر غاړه ويسي. په دې دوره کې پر توليدي وسايلو د پانګوالی د مالکيت تر څنګ، يو بل شخصي مالکيت هم موجود دی چې د هغو دهقانانو او کسبګرو لخوا پلې کيږي چې د سرواژ له قيد څخه آزاد شوي، دا مالکيت چې پر شخصي کار ودریدلی، د دې دورې په لومړيو کې په پراخه توګه رواج لري. په دې دوره کې د کسبګرۍ کارځايونه او مانوفاکتوري موسسې، فابريکې او لوبې کارخانې چې په ماشينونو سمبالې دي، کار پيلوي. د اربابانو کروندې چې د دهقانانو په ادنې وسايلو کرل کيدې خپل ځای هغه پانګواليزه کرنې ته ورکوي چې پر کرنيزه علومو ودریدلی او کرنيزه ماشينونه په اختيار کې لري.

نوي توليدونکي ځواکونه دا ايجابوي چې توليدونکي د جاهله او عامي سرفانو په پرتله لا روزل شوي او پوه وي خو وکړای شي ماشينونه وپيژني او په سمه توګه يې وکاروي. له همدې امله پانګوالان غوره ګټې چې د هغه مزدورو کارګرانو سره اړيکه ولري چې د سرواژ له قيد څخه آزاد شوي او هومره پوه او روزل شوي دي چې کولای شي ماشين په سمه توګه وکاروي.

خو وروسته له هغې چې پانګوالي، توليدونکي ځواکونه د پرمختګ لوړې کچې ته وړي، له هغو تضادونو سره مخامخ کيږي چې ورته لايصل دی او بالاخره پانګوالی خپله لاره ورکوي. پانګوالی د توکو د توليد په لا زياتولو او د توکو د بيو په راټيټولو سره سيالی زياتوي؛ هغه خلک چې له کوچني او منځني مالکيت څخه برخمن دي، زيانمنوي او په پرولترانو يې بدلوي؛ د پيريدنې ځواک راټيټوي چې په پايله کې د توليد شويو توکو پلورل ناشوني کوي. پانګوالی د توليد په پراختيا او په سترو فابريکو او کارخانو کې د ميليونونو کارګرانو په راغونډولو سره، د توليد بهير او ډول ته ټولنيزه ځانګړتيا وربخښي او په دې ډول په خپل لاس، خپل بنسټ ړنګوي. ځکه چې د توليد ټولنيزه ځانګړنه، پر توليدي وسايلو د ټولنيز مالکيت ايجاب کوي، حال دا چې په دې دوره کې پر توليدي وسايلو د پانګوالی خصوصي مالکيت پر خپل ځای پاتی کيږي چې دا د توليد د ټولنيز بهير سره اړخ نه لګوي.

دا د تولیدونکو ځواکونو او د تولیدي اړیکو د خواصو تر منځه نه پخلاکیدونکي تضادونه، د متناوبه کړکېچونو په بڼه راڅرګندېږي چېرې چې توکي او محصولات د مصرف په پرتله زیات تولیدېږي. په داسې حالاتو کې چې پانګوالانو په خپل لاس زیات شمیرکسان نیستی ته کارېلي دي، خپلو محصولاتو ته د نه پیریدونکو له امله مجبوره کېږي چې محصولات وپلورې؛ تولید شوي توکي نابود کړي؛ تولید ودروي او تولیدي ځواکونه منهدم کړي؛ په داسې حال کې چې میلیونونه خلک نه د توکو د کافي نشتوالي له امله، بلکې د زیاتوالي له امله ناچاره دي وزګاره پاتې شي او له ولېرې سره ژوند تیر کړي. نو ویلی شو چې د پانګوالۍ تولیدي اړیکې نور د ټولنې د تولیدونکو ځواکونو له خصوصیاتو سره مناسبې نه دي او له یاد شویو ځواکونو سره نه پخلاکیدونکي تضاد لري.

له همدې امله پانګوالی د هغه انقلاب زیږونکی دی چې پر تولیدي وسایلو د پانګوالۍ د اوسني مالکیت پر ځای سوسیالیستي ټولنیز مالکیت واکمني وي.

نو د زیښاکګرو او زیښاک کیدونکو تر منځ سخته طبقاتي مبارزه د پانګوالۍ رژیم اساسي خصلت جوړوي. په سوسیالیستي رژیم کې چې اوس یوازې د شوروي سوسیالیستي جمهوریتونو په اتحاد کې رامنځته شوی، د تولیدي اړیکو بنسټ، پر تولیدي وسایلو ټولنیز مالکیت جوړوي. په دې ټولنه کې نور نه زیښاکګر شته او نه هم استثمار کیدونکي. تولید شوي محصولات، «څوک چې کار ونکړي د خوړلو حق نلري» د اصل له مخې د کار په نسبت ویشل کېږي. د تولید په بهیر کې د انسانانو تولیدي اړیکې، په دوستانه او د هغو کارګرانو په سوسیالیستي مرستو ودریدلي دي چې له زیښاک څخه آزاد دي. دلته تولیدي اړیکې د تولیدونکو ځواکونو له وضعې سره په بشپړه توګه اړخ لګوي، ځکه چې د تولیدي بهیر ټولنیز خصوصیت پر تولیدي وسایلو د ټولنیز مالکیت سره پیاوړتیا مومي.

له دې کبله د شوروي جمهوریتونو په اتحاد کې، سوسیالیستي تولید د مصرف څخه د زیات تولید له امله د دوره ای کړکېچونو او له اړونده ناخوالو څخه خوندي او محفوظ دی.

نو له همدې امله دلته تولیدونکي ځواکونه په ډیری چټکۍ د پراختیا او پرمختګ خوا ته درومي، ځکه هغه تولیدي اړیکې چې ورسره همغاړې دي، هغوی ته پرمختګ میدان ورکوي.

دا وو د بشریت په تاریخ کې د انسانانو تر منځ د تولیدي اړیکو تکامل ته یوه ځغلنده کتنه.

دا وو د ټولنې د تولیدونکو ځواکونو او په تیره بیا د تولیدي آلاتو د تکامل سره د تولیدي اړیکو د تکامل تړاو. دا تړاو لامل کېږي چې د تولیدونکو ځواکونو تکامل او بدلون، ژر یا په ځنډ سره په تولیدي اړیکو کې بدلون او تکامل رامنځته کړي.

مارکس وایي:

«که څه هم په لومړني بڼه د کار د وسایلو* ایجادول او کارول ځینو حیواناتو ته هم ځانګړي وي، خو بیا هم د دې وسایلو ایجاد او کارول په ښکاره توګه د انساني کار د بهیر ځانګړنه ده او له همدې امله «فرانکلن» انسان ته یو افزار جوړونکی حیوان وایي. په هره اندازه چې فسیلي هډوکي د هغو حیواناتو د پیژندنې لپاره ضروري دي چې ډولونه یې منقرض شوي، په هماغه اندازه د کار د وسایلو پاتې شوني له منځه تللو بیلابیلو ټولنیزو او اقتصادي سازمانونو د پیژندنې لپاره مهم ګڼل کېږي. د اقتصادي اعصارو ځانګړنه دا نه ده چې څه تولیدېږي، بلکې دا ده چې څرنگه تولیدېږي... د کار وسایل یوازې د بشر د کاري ځواک د پراختیا او پرمختګ معیار نه دی، بلکې د هغو اړیکو استازی هم دی چې کار یې له مخې تر سره کېږي.» (ک. مارکس، «کپیتال»، لومړۍ ټوک، ۱۲۱ مخ، روسي چاپ ۱۹۳۵).

* د «کار وسایلو» څخه د مارکس موخه په ټولیزه توګه د تولید آلات دي - لیکواله ډله

او بیا:

«ټولنیزې اړیکې له تولیدونکو ځواکونو سره نژدې رابطه لري. انسانان، نوی تولیدونکي ځواکونه لاسته راوړي، د خپل تولید ډول بدلوي او د تولید د طریقې او همدا ډول د ژوندانه د وسایلو د برابرولو د طریقې له بدلون سره، خپلې ټولنیزې اړیکې هم بدلوي. کله چې میچنه (لاسي ژرنده - ژباړن) معموله وه، سینیور (فټوډال - لیکواله ډله) او کله چې د بخار ژرنده کارول کیږي، صنعتي پانگوال د ټولنې مشري په لاس کې لري.» (ک. مارکس او ف. انگلس، ۵ ټوک، ۳۶۴ مخ، روسي چاپ).

- «د تولیدونکو ځواکونو گړندی حرکت، د ټولنیزو اړیکو انهدام او د اندونو ظهور په پرله پسې توگه دوام مومي، څه چې نامتحرکه دی هغه یوازې مطلق (ابستراکسیون) حرکت دی.» (همغه کتاب، ۳۶۴ مخ).

انگلس د «کمونیست گوند مانیفست» په سریزه کې، تاریخي ماتریالیزم داسې تعریفوي:

«د هرې دورې اقتصادي تولید او ټولنیز سازمان، چې په ناچاره له اقتصادي تولید څخه رامنځته کیږي، په هره تاریخي دوره کې، د هغې دورې د سیاسي او فکري تاریخ اساس جوړوي.... د دې اصل په سبب د لومړني، اشتراکي مالکیت له انحلال وروسته، ټول تاریخي بهیر د زیښاگرو او زیښناک کیدونکو تر منځ د طبقاتي مبارزې د تاریخ او همدا ډول د ټولنیز تکامل په بیلابیلو پړاونو کې د تابع طبقاتو او واکمنو طبقو تر منځ د مبارزې تاریخ دی.... دا مبارزه، اوس داسې پړاو ته رسیدلی چې زیښناک کیدونکې او ستمخپلې طبقه (پرولتاریا) یې له دې چې په یو وخت کې ټوله ټولنه له زیښناک او ستم او طبقاتي مبارزې څخه د تل لپاره وژغوري، نشي کولای خپل ځان د هغې طبقې (بورژوازي) له منگولې خلاص کړي چې هغه استثماروي او تر فشار لاندې یې نیسي....» (د «مانیفست» په آلماني چاپ باندې د انگلس سریزه).

د. د تولید دریمه ځانگړنه دا ده چې د نوي تولیدونکو ځواکونو پیدایښت او له هغې سره متناسبه تولیدي اړیکې، د مخکني رژیم څخه بهر یا د هغې له انحلال وروسته نه تر سره کیږي، بلکې په خپله یې د هغه مخکني فعالیت څخه چې د انساني شعور له مخې پلي شوی وي د مخکني رژیم په منځ کې رامنځته کیږي؛ له بشري شعور او ارادې پرته د هغه خپلواکه او مستقل پیدایښت دوه لاملونه لري:

لومړی دا چې انسانان د تولید د طریقې د دې یا هغه ډول په اختیارولو کې خپلواکه نه دي، ځکه کله چې هر نوی نسل رامنځته کیږي له هغه چمتو شوي تولیدي ځواکونو او تولیدي اړیکو سره مخامخ کیږي چې د مخکني انسانانو د کار پایله ده او له همدې امله په لومړیو کې باید ټول هغه شیان چې د تولید په بهیر کې برابر او چمتو دي او دې ورسره مخامخ کیږي، ومني اود مادي نعمتونو د تولید د امکان د حاصلولو لپاره باید ځان ورسره عیار کړي.

دویم دا چې انسانان د تولید د دې یا هغې وسیلې د اصلاح، د تولیدونکو ځواکونو د دې یا هغې عنصر د اصلاح پر مهال، د دې اصلاح څخه د حاصل شوي ټولنیزې پایلې کیفیت نشي درکولای او په اړه یې فکر نکوي او له پوهیدو څخه یې عاجز دي. د هغوی فکر یوازې خپلې ورځنۍ فایده ته متوجه دی، فکر یې دا دی چې خپل کار آسانه کړي او محسوسه او ژرمهاله گټه تر لاسه کړي.

کله چې د لومړنې اشتراکي ټولنې یو شمیر کسان په تدریج او ورو ورو د ډبرینو وسایلو او افزارو څخه لاس په سر کیدل او اوسپنیزه افزارو او وسایلو ته یې مخه کوله؛ ښکاره ده چې په دې نه پوهیدل او فکر یې هم نه رسیده چې دا نوی کار به څه ټولنیزې پایلې رامنځته کړي، هغوی دې ته متوجه نه ول او خبر یې نه درلود چې اوسپنې افزارو او آلاتو ته لیریدنه، په تولید کې د انقلاب معنا لري او بالاخره د بردگي رژیم د رامنځته کیدو لامل کیږي. هغوی یوازې غوښتل خپل کار لا آسانه کړي او محسوسه او ژرمهاله گټه تر لاسه کړي. کومې کړنې چې هغوی د شعور له مخې تر سره کولی د همدې ورځنۍ شخصي گټو په کوچنې دایره کې محدودې وې.

کله چې د فټوډالي رژیم په دوره کې، د اروپا ځوانې بورژوازي، د کسبگرو د کوچنیو کارځایونو په کتار کې د لویو مانوفاکتوري کارخانو په جوړولو پیل وکړ او په دې سره یې د ټولنې تولیدونکي ځواکونه مخې ته بیول، ښکاره خبره ده چې

په دې نه پوهیده او فکر ته یې هم نه رسیده چې دا نوی کار به څه ټولنیزې پایلې ولري. بورژوازي نه پوهیده چې دا «کوچنی» بدعت به په ټولنیزو ځواکونو کې داسې نوې ډلبندي رامنځته کړي چې د هغه پاچا د واکمنتیا په وړاندې چې مراحم او الطاف یې بورژوازي ته قرب او منزلت درلود او د هغه اشرافو او د نجباو د واکمنتیا په وړاندې چې د بورژوازي اکثره غوره استازو په خپله هیله درلوده چې د هغوې په کتار کې وي، د انقلاب لامل شي. بورژوازي یوازې غوښتل توکي لا ارزانه تولید او د آسیا او امریکا بازارونو ته چې نوي کشف شوي ول، لا زیات توکي صادر او زیاته گټه تر لاسه کړي. کومه کړنه چې بورژوازي د شعور له مخې تر سره کوله د همدې ورځني عملیاتو د محدودې دایرې څخه بهر نه وه.

کله چې روسي پانگوالو د بهرنیو پانگوالو په ملتیا، بی له دې چې د تزاري اصولو سره څه کار ولري - په جدیت یې معاصره ماشیني صنایع په روسیه کې رامنځته کوله او دهقانان یې د ملکاتو تومه گرځول؛ ښکاره خبره ده چې د تولیدونکو ځواکونو د پام وړ ودې د ټولنیزو پایلو له څرنگوالي څخه بی خبره ول او په دې اړه یې فکر نه کاوه او دې ته یې پام نه درلود چې د ټولنې په تولیدي ځواکونو کې دا جدي خوځښت به په ټولنیزو ځواکونو کې داسې نوی ډلبندي رامنځته کړي چې په پایله کې به پرولتاریا وکړای شي کلیوال له ځان سره متحد او بریالی سوسیالیستي انقلاب به تر سره کړي. نوموړو پانگوالو یوازې غوښتل صنعتي تولید ته بی کچه پراختیا ورکړي، ستر کورنۍ بازار په خپل اختیار کې ولري او ځان ته یې منحصر کړي او د ملي اقتصاد څخه ډیر برخمن او گټه تر لاسه کړي. کومه کړنه چې دې پانگوالو د شعور له مخې تر سره کوله د هغوې د ورځني عملي گټو په کوچنۍ دایره کې محدوده وه.

له دې امله مارکس وایي:

«انسانان، د خپل ژوندانه په ټولنیز تولید کې (یعنې د هغه مادي نعمتونو په تولید کې چې د هغوې د ژوندانه اړتیا ده - لیکواله ډله) داسې ضروري او معینې اړیکې ټینګوي چې د هغوې د ارادې په حیظه کې نه دي، یعنې په داسې تولیدي اړیکو کې ورگډیږي چې د هغوې د مادي مولده ځواکونو د پرمختګ او تکامل له معینې کچې سره متناسب دي.» (ک. مارکس، د آثارو غورچاڼ، لومړی ټوک، ۲۶۹ مخ، روسي چاپ).

خو باید داسې تصور ونکړو چې د تولیدي اړیکو تغیر، یعنې نویو تولیدي اړیکو ته د پخوانیو اړیکو بدلون، په نرمۍ او بې له کومې ترنگلتیا او تزلزل تر سره کیږي. برعکس، دا ډول بدلون معمولاً د انقلاب له لارې؛ د پخوانیو تولیدي اړیکو په ړنګیدنې تر سره کیږي. د تولیدونکو ځواکونو پرمختګ او تکامل او په تولیدي اړیکو کې بدلون تر یوې کچې پورې په خپله او د افرادو له ارادې پرته ادامه مومي. خو دا هغه مهال امکان لري چې رامنځته شوي تولیدونکي ځواکونه وخت پیدا کړي خو پرمختګ او تکامل وکړي او بلوغ ته ورسېږي. کله چې نوي تولیدونکي ځواکونه د بلوغ کچې ته رسېږي، موجوده اړیکې او واکمنې طبقې چې د دې اړیکو مشخصه گڼل کیږي، په «نه لیرې کیدونکي» خنډ بدلیږي، دا خنډ له لارې نشو لیرې کولی، مګر د نویو طبقو په ارادي فعالیت سره، د دې طبقو په جبري عمل، یعنې په انقلاب سره. دلته دی چې د ټولنیزو اندونو، د نویو سیاسي سازمانونو او د نوي سیاسي ځواک ستر رول، چې د پخوانیو تولیدي ځواک د ړنګولو لپاره کارول کیږي، په ځلانده توګه راڅرګندېږي. نوي ټولنیز نظرونه، د نویو تولیدونکي ځواکونو او د پخوانیو تولیدي اړیکو تر منځ د اختلاف او منازعې له امله او د ټولنې د نویو اقتصادي اړتیاوو پر بنسټ رامنځته کیږي. نوي نظرونه ولسونه متشکل او بسیجوي، ولسونه د نوي سیاسي پوځ په شان سره یوځای کوي، نوې انقلابي واکمني جوړوي او هغه د نوي تولیدي اړیکو له لړۍ څخه د زړو انتظاماتو د اجباري انتقال او د نوي انتظام د واکمنۍ لپاره کاروي. د انسان شعوري فعالیت د پرمختګ د خپلسره بهیر ځای نیسي؛ آرامه پراختیا او پرمختګ په اجباري بدلون اوږي او د تدریجي تکامل ځای انقلاب نیسي.

مارکس وایي:

«پرولتاریا د بورژوازي په ضد مبارزه کې قطعاً د یوې طبقې په بڼه متحده ... او د انقلاب له لارې، ځان پر واکمنې طبقې بدلوي او د واکمنې طبقې په توګه پخواني تولیدي اړیکې لغوه کوي.» («د کمونیست ګوند مانیفست»، ۲۵ مخ، روسي چاپ، ۱۹۳۸).

او بيا زياتوي:

«پرولتاريا به خپله سياسي واکمنتيا د دې لپاره وکاروي چې په تدريجي ډول، پانگه د بورژوازي له منگولو وباسي او د توليد ټول وسايل او افزار د دولت، يعني د هغه پرولتاريا په لاس کې متمرکز کړي چې د يوې واکمني طبقې په توگه متشکله شوی، او د امکان په اندازه او په ډیر سرعت سره د توليدونکو ځواکونو اندازه ډیره کړي.» (همغه کتاب، ۵۰ مخ).

«جبر، د قابلې په شان، هره زړه ټولنه چې د نوې ټولنې د زيږيدنې بطن دی، له خپل بار څخه خلاصوي.» (ک. مارکس «کپيتال» لومړی ټوک، ۶۰۳ مخ، ۱۹۳۵ کال، روسي چاپ).

مارکس په ۱۸۵۹ کال کې د خپل مشهور اثر («د سياسي اقتصاد پر علم نيوکه») په تاريخي سريزه کې د تاريخي ماترياليزم د ماهيت په اړه دا داهيانه فورمول بيانوي:

«انسانان د خپل ژوندانه په ټولنيز توليد کې معینې او ضروري اړیکې ټينگوي چې د هغوی د ارادې په حیطه کې نه دي، یعنې په داسې توليدي اړیکو کې ورگډیږي چې د هغوی د مادي توليدونکو ځواکونو د پرمختگ او تکامل له یوې معینې درجې سره متناسبې دي. د دې توليدي اړیکو مجموعه، د ټولنې اقتصادي سازمان او د هغې واقعي بنسټ جوړوي چې پر هغه باندې قضايي او سياسي روښانگنې رامنځته کیږي او د ټولنیز شعور معینې بڼې له دې بنسټ سره متناسبې دي. د مادي حیات توليدي ډول د ټولنیزو او سياسي بهیرونو او جریانونو او په ټولیزه توگه د ژوندانه د معنویاتو شرط ګڼل کیږي. څه چې د انسانانو هستي ټاکي د هغوی پوهه او شعور نه دی، بر خلاف دا د هغوی ټولنیز ژوندون دی چې د هغوی شعور او پوهه معینوي. د ټولنې مادي توليدونکي ځواکونه د خپل تکامل په یوې ټاکلې پوړۍ کې د شته توليدي اړیکو او یا د مالکیت اړیکو سره چې د توليدي اړیکو فقط قضايي اړخ دی او د دې اړیکو په منځ کې د پرمختگ او پراختیا په حال کې دی، تضاد پیدا کوي - دا اړیکې چې تر اوسه پورې د توليدونکو ځواکونو د تکامل یوه بڼه وه، اوس هغې ته خنډ ګرځي - او دلته دی چې د ټولنیز انقلاب وخت رارسېږي. اقتصادي بدلونونه، لږ او زیات، ورو یا چټک، د دې لویې ټولنې ټول مظاهر ښکاري. د دې ډول بدلونونو په ارزونې کې لازمي ده چې تل هغه بدلون چې د اقتصادي توليد په شرایطو کې رامنځته کیږي او د طبیعي علومو سره تطبیقېږي، له قضايي، سياسي، مذهبي، ابداعي یا فلسفي بدلونونو او په لنډه توگه د ایدئولوژي د ټولو شکلونو څخه چې انسانان دا اختلاف د هغې په دایره کې درک کوي او له هغې سره په جگړه کې دي، فرق کړو. څرنګه چې د یو منفرد کس په اړه نشو کولای د هغه نظر پر اساس قضاوت وکړو چې هغه یې په خپله د ځان په اړه لري، همداسې نشو کولای د داسې تحولي دورې په اړه د هغې دورې د پوهې او شعور له مخې قضاوت وکړو. برعکس، دغه شعور او پوهه باید د مادي حیات او د ټولنیزو توليدونکو ځواکونو او د توليدي اړیکو تر منځ د شته اختلافاتو له مخې توضیح کړو. هیڅ ټولنیز نظام له منځه نه ځي، مګر دا چې ټول هغه توليدونکو ځواکونو ته چې میدان ورکول کیږي، تکامل ونه مومي، او هیڅ عالي او نوي توليدي اړیکې نه رامنځته کیږي، مګر دا چې د هغوی د شتوالي مادي شرایط د زړې ټولنې په لمن کې بشپړ نشي. له دې امله بشریت یوازې تل هغه چارې خپل مخې ته بردي چې د حل وس یې ولري، ځکه که موضوع په لا ځیرتیا تر مطالعې لاندې ونیسو، و به ګورو چې دا ستونزې په خپله هغه وخت راڅرګندیږي چې د حل لپاره یې یا لازم مادي شرایط شته یا هم د زیږیدنې په حال کې وي.» (ک. مارکس، «د آثارو غورچاڼ» لومړی ټوک، ۲۶۹-۲۷۰ مخونه، روسي چاپ).

په دې ډول دا د مارکسيستي ماترياليزم ماهیت دی که چیرې د ټولنیز ژوندون او د ټولنې له تاریخ سره تطبیق کړای شي. دا د دیالکتیک او تاریخي ماترياليزم اساسي ځانګړنې دي.

له دې نکاتو څخه لیدل کیږي چې لنډ دګوند لپاره، د رویزونیستانو او د منحنطو او مرتدو عناصرو د ناوړه مقاصدو په برابر کې له څه یوې تیوريکې ګنجینې څخه دفاع وکړه او زموږ د ګوند د ودې او تکامل لپاره د لنډ ماترياليزم او امپریو کریتیسیزم د کتاب ظهور څومره زیات اهمیت درلود.

۱۳۹۰

سیند
هرندویه

«سیند خپرنډویه» خپاره کړي دي:

۱. د کمونیزم اصول، فریدریش انگلس، ژباړه: فرهاد ویاړ
۲. دیالکتیک ماتریالیزم د ځوانانو لپاره، رضا قربانی، ژباړه: مړینه سحر
۳. د یوه شاعر اندیښنې، احمد شاملو، ژباړه: فرهاد ویاړ
۴. یو شعر چې کرکه ده، پاڅون دی او انتقام - سپیڅلی
۵. مور مې ښکلې نشوه، رضا فرمند، ژباړه: فرهاد ویاړ
۶. مارکسیزم او رفورمیزم، و.النین، ژباړه: هاشم سهار
۷. لیو هولان - یو ستر ژوند! یوه پرمینه مړینه! ژباړه: فرهاد ویاړ
۸. د شناخت په اړه یو څو خبرې، صمد بهرنګي، ژباړه: څرک
۹. ارنستو چه ګوارا، م. بنامین، ژباړه: فرهاد ویاړ
۱۰. اولدوز او کارغان، صمد بهرنګي، ژباړه: ف.رووفي
۱۱. کوراوغلو او ګنګی حمزه، صمد بهرنګي، ژباړه: ف.رووفي

خپریږي:

زما ګیتار!